

GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI SONRASI TÜRKİYE - IMF İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

Deniz ZÜNGÜN

Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu, Öğretim Görevlisi

THE FUTURE OF IMF - TURKEY RELATIONSHIP AFTER " PROGRAM FOR TRANSITION TO A STRONG ECONOMY "

Abstract: IMF has been created to make international cooperation on financial matters stronger and for solving the problems of balance of payment. However, IMF formed policies in order to solve problems of balance of payment till 1980s, expands its effectiveness much and more by controlling the structural adjustment programs after 1980s, undertakes the role an international lender of last resort on recent crises occurred because of globalization trend. IMF has undertaken the same mission in Turkey with seven stabilization programs put in practice and Stand-By Arrangements endorsed between them. But IMF has failed in many times in Turkey such as many developing countries. Because IMF has not taken into consideration economic and social structure of countries in stabilization programs put in practice. Today Turkey has reached to an important point from the way of its relationship with IMF, more clearly Turkey has begun to look over its future with IMF.

Keywords: IMF, Stabilization Program, Stand-By Arrangements.

GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI SONRASI TÜRKİYE - IMF İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

Özet: IMF, parasal konularda uluslararası işbirliğini güçlendirmek ve ödemeler dengesi sorunlarını çözmek için oluşturulmuştur. Ancak, 1980'li yıllara kadar daha çok ödemeler dengesi sorunlarını gidermeye yönelik politikalar üreten IMF, 1980 sonrasında yapısal uyum programlarını denetleme yolu ile etkinliğini giderek artırmış, küreselleşme sürecine bağlı olarak yaşanan son finansal krizlerde son ödeme mercii rolünü üstlenmiştir. IMF, uygulamaya koyduğu yedi istikrar programı ve imzaladığı sayısız Stand-By Düzenlemeleriyle aynı misyonu Türkiye'de de üstlenmiştir. Fakat IMF çoğu gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de birçok kez başarısız olmuştur. Çünkü IMF uygulamaya koyduğu istikrar programlarında ülkelerin ekonomik ve sosyal yapısını dikkate almamıştır. Türkiye ise bugün IMF ile ilişkileri yönünden önemli bir noktaya ulaşmış, daha açık bir ifadeyle Türkiye, IMF ile geleceğini tekrar gözden geçirmeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: IMF, İstikrar Programı, Stand-By Düzenlemeleri.

I. GİRİŞ

Ekonomik açıdan kalkınmanın sağlanması ve bunun sürdürülebilir nitelikte olması her ülke için güç, fakat hayati bir zorunluluktur. Ekonomik kalkınmayı sağlamaya çalışan ülkelerin karşılaştıkları en temel sorun iç ve dış istikrarsızlıklardır. Ekonomik istikrar, iç istikrar olarak ifade edilen tam istihdam denge gelir düzeyi ile fiyat istikrarının birlikte sağlanmasına ilave olarak, dış istikrar denilen ödemeler dengesindeki istikrarın da aynı anda sağlanması olarak ifade edilmektedir. Ekonomik istikrarın sağlanamadığı bir ülkede, enflasyon, deflasyon ya da stagflasyon, yoksulluk, gelir dağılımında bozulmalar ve sosyal patlamalara yol açabilecek her türlü sosyo-ekonomik olumsuzluklar ve/veya ekonomik krizler görülebilir. Bu nedenle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ekonomik açıdan en önemli görev ekonomik istikrarı sağlamak ve sürdürülebilir kılmasıdır.

İç ve dış dengesizliklerden kaynaklanan ekonomik krizleri bertaraf etmek amacıyla gelişmekte olan ülkeler, genellikle dış desteğe ihtiyaç duyarlar. Bu tür ülkelere dış desteği sağlayacak uluslararası kurumların başında da Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB)

gelmektedir. IMF makro ekonomik performansın, makro ekonomik ve finansal sektör politikalarının, fiyat istikrarının sağlanmasında, ödemeler bilançosunun güçlendirilmesinde ve ihtiyaç duyan ülkelere kredi sağlamada önemli bir rol üstlenmekte iken, DB, genel olarak uzun dönemli kalkınma ve yoksulluğu azaltma politikaları ile ilgilenmektedir.

Ekonomik istikrarı sağlamak isteyen ülkeler IMF-Destekli İstikrar Programları rehberliğinde iç ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik para ve maliye politikaları ile dış ticarete serbestleşmeyi savunan dış ticaret politikaları uygulamaktadırlar.

Çalışmada IMF'nin dünya ekonomisindeki ağırlığı ve önemine değinildikten sonra, Türkiye'de uygulanmış olan son IMF-Destekli İstikrar Programı incelenerek, Türkiye-IMF ilişkilerinin geleceğine yönelik tartışmalara katkıda bulunulacaktır.

II. IMF İSTİKRAR PROGRAMLARI VE IMF'NİN DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ ROLÜ

II.1. IMF İstikrar Programları

Gelişmekte olan ülkelerde yapısal nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan dış ve iç açıklar, bu ülkelerde enflasyon ve işsizlik şeklinde kendini gösteren sürekli bir ekonomik istikrarsızlığa yol açmaktadır. Özellikle bu ülkelerin dış ticaret açıkları ile birlikte ağırlaşan dış borç sorunları, istikrarsızlığı kriz koşullarına dönüştürmekte ve beraberinde istikrar politikaları uygulamaya konulmaktadır [1]. GSMH, istihdam, fiyatlar düzeyi ve ödemeler bilançosu büyüklüklerindeki dalgalanmaların en aza indirilmesine yönelik olarak hazırlanan istikrar politikaları ülkeler tarafından ekonomik dengesizliklere çare olarak düşünülmektedirler. Özellikleri itibariyle beş gruba ayrılan araçları Tablo.1'deki gibi sıralamak mümkündür.

Tablo.1. İstikrar Politikası Araçları

Mali Araçlar: İstikrar politikalarında toplam tüketimi azaltmak ve toplam üretimi artırmaya yönelik kullanılan; vergi politikası (kamu gelirleri politikası), kamu harcamaları politikası ve borç yönetimi politikası araçlarıdır,

Parasal Araçlar: Ekonomik istikrarsızlık yaşayan gelişmekte olan ülkelerde en önemli sorunlardan birisi para arzındaki büyük artışlardır. Bu nedenle bu ülkelerde para arzının kontrol altına alınması için; açık piyasa işlemleri, faiz ve reeskont oranları, munzam karşılıklar ve kantitatif ve kalitatif kredi politikası gibi parasal araçlar kullanılmaktadır,

Dışsal Araçlar: Dış açığın kapatılması ve dış ödeme güçlüklerinin giderilmesi için alınan önlemler ve yapılan müdahaleler dışsal araçları oluşturur. Bu araçların başında serbestleşme süreciyle birlikte rekabet edebilmeyi artırıcı unsurların oluşması ve ihracatın teşvik edilmesi gelmektedir. Ayrıca devalüasyon yoluyla da dış açığın ülke lehine dönüşmesi sağlanabilir,

Kontrol Araçları: Devletin siyasal gücünü kullanarak ekonomik hayatı doğrudan düzenlemek için aldığı fiyat ve ücret kontrolleridir,

Kurumsal Araçlar: Kaynak dağılımı ile ilgili kurumsal mekanizmalara yönelik oluşturulan düzenlemelerdir.

Kaynak: Çelebi, A.K. (1998). Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlığın Dışsal-Yapısal Nedenleri ve İstikrar Politikalar. Manisa; Emek Matbaacılık, 45. [1].

İstikrar politikası uygulamasından arzulanan amaca ulaşabilmek için ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal unsurları göz önünde bulundurularak yukarıda sayılan araçların tamamı ya da bazıları farklı öncelik ve ölçülere göre kullanılması gerekmektedir. Ülkenin yapısal özelliklerine göre uygun hale getirilen istikrar politikası

araçlarının etkin, rasyonel ve yerinde çözümler verme olasılığının daha yüksek olacağı yadsınamaz bir gerçektir.

Ekonominin finansal ve reel kesiminde oluşan dengesizlikleri gidermeyi amaçlayan istikrar programları uzun yıllardan beri gelişmekte olan ülkelerde sık sık uygulanmaktadır. Ülkeleri radikal istikrar programları uygulamaya yönelten temel nedenler; hızlanan enflasyon, ödemeler dengesi dar boğazı, finans piyasalarında ve reel kesimde yaşanan ciddi boyuttaki dengesizliklerdir [2]. Bir başka deyişle, temel amaç; ekonominin mal, sermaye ve döviz piyasalarında denge fiyatlarına ulaşmasını sağlamaktır. İstikrar politikalarının uygulama aracı olan istikrar programları, ülkedeki mevcut ekonomik istikrarsızlıkla mücadelede kullanılmaktadır.

İstikrar ve/veya yapısal uyum adı verilen programlar genel olarak, ödemeler dengesinde kalıcı bir iyileşme ve yurtiçi enflasyon hızında düşüş ya da her ikisinin bileşimi gibi genel makro ekonomik hedeflere ulaşmak amacıyla hazırlanmış iktisadi önlemler paketi olarak tanımlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin dış finansman desteği almak için uyguladıkları IMF tipi istikrar politikaları (programları) Monetarist düşünceye dayalı ortodoks istikrar programlarıdır [3], [4]. IMF tipi istikrar programları üç önemli unsura dayanır. İlki, ödemeler bilançosu dengesizliğini gidermeye yönelik kısa vadeli politika uygulamalarının; ikincisi, etkinliği ve büyümeyi sağlayacak olan serbest piyasa mekanizması için gerekli düzenlemelerin oluşturulmasının; üçüncüsü ise IMF'den finansal destek alan ülkenin dış borçlarını ödeyebilme kabiliyetinin garanti altına alınabilmesinin sağlanmasıdır [5]. Bu niteliklere ek olarak IMF, DB ve ABD Hazinesi tarafından oluşturulan "Washington Uzlaşması" sonrası elde edilen temel fikirler doğrultusunda IMF tipi istikrar programında yer alan önlemler/araçları Tablo.2.'de görüldüğü biçimde oluşturmak mümkündür.

Tablo.2. IMF İstikrar Programı Önlemleri

a. Para politikası ile ilgili önlemler

- Kredilere kota koyarak para ve fon arzını yönlendirme ve parasal hedefler belirleme,
- Bağımsız para politikası izlenmesine yönelik önlemler alma,
- Piyasa faiz oranlarını yükseltme

b. Maliye politikası ile ilgili önlemler

GELİR ARTIRMAYA YÖNELİK ÖNLEMLER

- Gelir vergisi reformlarını gerçekleştirme,
- Uluslararası ticarete yönelik vergileri azaltma,
- KDV'nin alanını genişletme ya da oranlarını yükseltme,
- Vergiyi tabana yayma ve vergi idaresini rasyonel hale getirerek ilgili personeli eğitime

Tablo.2. IMF İstikrar Programı Önlemleri (devam)

HARCAMA KISICI ÖNLEMLER

- Ücretleri kontrol etme ve ücret artışlarına sınırlama getirme,
- Kamuda istihdamı sınırlama ya da azaltma,
- Kamu hizmetine yönelik reformları gerçekleştirme,
- Sosyal güvenlik kuruluşlarını reforma tabi tutma,
- Sosyal güvenlik ağını genişletme ve iyileştirme,
- Sosyal harcamaları rasyonel hale getirerek artırma,
- Kamu yatırımlarını rasyonel hale getirme ve diğer harcamaları kısma

YARI-MALİ ÖNLEMLER

- KİT'leri yeniden yapılandırma,
- Özelleştirme ve kamunun hakim olduğu sektörler özel sektörün girmesini teşvik etme,
- Emeklilik sisteminin alınacak önlemler doğrultusunda devamını sağlama,
- Kamu hesaplarında ya da bütçe sürecinde şeffaflığı sağlama,
- Bütçe dışı fonları bütçeye dahil etme,
- Ödenekleri azaltma,
- Bütçeleme ilkeleri, kontroller ve denetim gibi kamu harcama yönetiminde etkin olan unsurları geliştirme,
- Borç ve gelir idaresiyle ilgili kurumları oluşturma ya da var olanları yeniden gözden geçirme

c. Liberalizasyon politikası ile ilgili önlemler

- Dış ticaret hacmini artırmaya yönelik devalüasyonu gerçekleştirme,
- Ticari liberalizasyona yönelik önlemleri alma,
- Finansal liberalizasyona yönelik önlemleri alma

d. Yapısal Reformlar

Kaynak: Independent Evaluation Office (IEO). (2003a). Fiscal Adjustment in IMF-Supported Programs, IEO Evaluation Report, Washington. [6]; Miynat, M. (2004). Liberalizasyon Sürecinde Uygulanan İstikrar Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi (İsrail, Meksika ve Türkiye Örneği). Ankara: Odak Yayıncılık. [7].

Günümüzde IMF tarafından önerilen istikrar programlarında enflasyon ve dış açık sorunlarının kısa vadede sıkı maliye ve para politikası ile devalüasyon sayesinde kontrol altına alınması öngörülmektedir. Orta ve uzun vadede ise arz yönlü politika araçları olan üretimin artırılması ve kaynak kullanımının daha etkin hale getirilmesi, alt yapı yatırımlarının yapılması, mal ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi yoluyla ekonominin dışa açılması ve geniş anlamda özelleştirmeye gidilerek serbest piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi suretiyle sağlanacak büyüme ile birlikte ekonomik istikrarsızlığın kalıcı olarak çözümleneceği ileri sürülmektedir [1], [8].

II.2. IMF'nin Dünya Ekonomisindeki Yeri ve Önemi

1980 sonrasında gelişmekte olan pek çok ülke sermaye hesaplarını serbest hale getirdi. Böylelikle tüm dünya finansal serbestleşme yaşamış ve uluslararası sermayenin dolaşım kabiliyeti ve hızı artmıştır. 1990'larda ise iletişim alanındaki ilerlemeler, bilgi erişiminin kolaylaşmasını sağlayan küreselleşme olgusu ile birlikte dünya mali piyasalarının birbirine bağımlılığı artmıştır. Bu tür bir iletişimin ve mali entegrasyonun yanında yeni finansal araçların ve işlemlerin ortaya çıkması ve yaygınlaşması uluslararası kredi sistemini genişletmiştir. Uluslararası kredi sisteminin genişlemesi süreci yanında, spekülasyon sermaye hareketleri artarak balonların meydana gelip patlayabileceği mali piyasalar doğmuştur. Bütün bu gelişmeler sonucunda 1990'ların başından itibaren spekülasyon sermaye hareketlerinin yöneldiği ülkelerde, ki bu ülkeler alt yapı eksikliklerine rağmen finansal serbestleşmeyi hızlı biçimde yapmış gelişmekte olan ülkelerdir, finansal alanda ve bankacılık alanında yaşanmış ağır krizler görülmüştür. Aynı dönemde ödemeler bilançosundan kaynaklanan krizler de finansal krizlerle iç içe yaşanmıştır. Yaşanan ekonomik krizlerden kurtulmak amacıyla pek çok ülke IMF'ye ve IMF tarafından hazırlanan ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik istikrar programlarına yönelmiştir. Belirtilmesi gereken önemli bir nokta, pek çok kriz ekonomisinin krize girdikleri zamanda uygulamakta oldukları ekonomik programların da IMF destekli programlar olduğudur. Buna, Meksika ve Arjantin en iyi örnek olarak verilebilir. Hutchison ve Noy tarafından 1952-1999 yıllarını kapsayan bir araştırma doğrultusunda IMF destekli istikrar programlarını uygulayan ülke gruplarına Tablo.3'de yer verilmiştir.

Tablo.3. Onaylanan Programlar (1952-1999)*

	Kısa Dön. Prog. SBD GFK	Uzun Dön. Prog.	Ülke Başına Düşen Prog. Sayısı	
Latin Amerika	284	22	11	11,7
Asya	101	09	13	6,8
Orta Doğu	33	04	00	5,3
Afrika	229	17	72	7,2
Diğer	113	05	04	3,2
Toplam	760	57	100	6,8

*Tüm IMF programları 1952-1999 dönemlerini kapsamaktadır. Kısa dönemli programlara Stand-By Düzenlemeleri (SBD), Genişletilmiş Stand-By Düzenlemeleri ve Genişletilmiş Fon Kolaylığı (GFK) dahildir. Uzun dönemli programlara Yapısal Uyum Kolaylığı ve Genişletilmiş Yapısal Uyum Kolaylıkları dahildir.

Kaynak: Hutchison, M.M. & Noy, I. (2003). Macroeconomic effects of IMF-sponsored programs in Latin America: output costs, program recidivism and the vicious cycle of failed stabilizations. Journal of International Money and Finance, (22). [9].

Tablo.3'den de görüleceği üzere IMF tarafından onaylanarak uygulamaya konulan istikrar programlarının pek çoğu Latin Amerika bölgesi ülkelerinde (ülke başına 11,7 program) yer alırken, Asya Bölgesi ülkeleri üçüncü sırayı almıştır (ülke başına 6,8 program).

Ekonomik istikrarın bozulmasına neden olan iç ve dış dengesizlik hallerinde ülkelerin katlanmak zorunda oldukları ekonomik krizlerin yıkıcı etkileri, farklı boyutlarda olmasıyla birlikte toplumun tümünü hem siyasi hem de sosyo-ekonomik açıdan geçmişte ve günümüzde olduğu gibi gelecekte de etkilemeye devam edecektir. Yaşanan istikrarsızlık hallerinden özellikle en yoğun etkilenenler ise gelişmekte olan ülkelerdir. Bretton Woods Konferansı sonrası işlevsel hale gelen IMF, ekonomik krizle karşılaşan ülkeler ki bu tür ülkeler ağırlıklı olarak gelişmekte olan ülkelerdir, birinci elden istikrar programlarıyla çözüm arayışı içerisinde olan en etkili ve büyük uluslar üstü örgütlerden biridir. IMF'ye küresel ekonomide biçilen rol; makro ekonomik performansın, makro ekonomik ve finansal sektör politikalarının, fiyat istikrarının sağlanmasında, ödemeler bilançosunun güçlendirilmesinde ve ihtiyaç duyan ülkelere kredi sağlanmasında etkinliğe sahip olmasıdır. IMF'nin küresel krizlerin yaşandığı dönemlerde bu krizlerle mücadelede aktif rol üstlendiği ele alınan kriz ekonomilerinden anlaşılmaktadır. 1990'lar boyunca yaşanan krizler sonrası uygulanmakta olan ya da krizlere karşı mücadele aracı olarak düşünülüp uygulamaya konulan IMF Destekli İstikrar Programlarına ve IMF'ye ağır ve yoğun eleştiriler yöneltilmiştir. Yapılan eleştirileri aşağıdaki gibi belli kriterler altında toplamak mümkündür:

• **Hatalı Makro Ekonomik Politikalar Uygulanması:** IMF'nin krize giren ülkelere yardım amacıyla önerdiği politikalar yanlış ya da daraltıcı niteliğe sahip makro ekonomik politikalar olarak değerlendirilmiştir. Özellikle uygulattığı daraltıcı politikalar ekonomide mevcut durgunluğu artırırken işsizlik ve iflasların artmasına neden olduğu savunulmuştur. Hatalı politikaların uygulandığına dair en önemli kanıt olarak Asya Krizi ve bu krize karşı uygulamaya konulan IMF Destekli İstikrar Programları gösterilmektedir. IMF'nin Asya Ekonomilerine yönelik bütçe açığını küçültme (kamu harcamalarını kısma ve kamu gelirlerini artırma), para arzını kısma ve faiz oranlarını yükseltme gibi talep fazlalığı olmamasına karşın talep daraltıcı politika önermeleri durgunluk yaşayan ülkelerin resesyonunu daha da artırarak çöküşün hızlı ve şiddetli olmasını sağladığına inanılmaktadır [10]. Latin Amerika Krizlerinde uygulanan ve yeni tip krizler içinde uygulanması gerekliliği ilk başlarda savunulan IMF'nin maliye ve para politikalarında esnekliğin bulunmadığı da bu eleştiri kapsamında yer alabilir [11]. 2003 yılında IMF örgütü kapsamında yer alan Bağımsız Değerlendirme Ofisi'nin hazırladığı Asya Krizi ile ilgili raporda Güney Kore'de ve Endonezya'da uygulamaya

konulan makro ekonomi politikalarının her iki ülkenin toplam talebinde daha fazla daralmaya neden olduğu kabul edilmektedir [12]. Ayrıca, IMF istikrar programları hem aynı türde politika önermeleri hem de tüm ülkeler için aynı kapsamda yapısal uyum içerdiğinden ötürü de eleştirilmişlerdir.

• **Ahlaki Tehlikeyi (Moral Hazard) Artırması:** En önemli eleştirilerden bir tanesi de IMF'nin ülkelerin ekonomik sorunlarını çözme görevi yerine kendisinin ve uluslararası finans kuruluşlarının alacaklarının tahsilini güvence altına alan bir kurum haline geldiği ve krizlerle karşılaşan ülkelere büyük destek paketleri sağlanmasının, bu türden krizlerin yeniden çıkmasını kolaylaştırabilen "Ahlaki Tehlike"yi büyüttüğüdür. Özellikle büyük miktarlarda resmi kredi beklentileri, ülkeleri veya onlara borç verenleri ihtiyatsızca risk almaya sevk edebilir. Çünkü, kreditorler kriz çıktığında uluslararası toplumun olaya müdahale ederek zararları karşılayacağını düşünürler [13], [14], [15], [16], [17], [18], [19]. Diğer bir deyişle, IMF'nin kurtarma planları yabancı yatırımcıların yüksek risk taşıyan yatırımlar yapma konusunda kalkan görevi görür. 1995 Meksika Krizi sonrası IMF'ye yönelik gelişen ve şiddetini artıran en büyük eleştiri olarak düşünülebilir.

• **Sosyo-ekonomik Yapıyı Olumsuz Etkilemesi:** Kalkınma ve büyümenin sağlanmasına yönelik önlemler yerine daraltıcı makro ekonomik önlemler uygulanması sonucu programların yaşanan işsizliği, yoksulluğu ve iç çatışmaları artırdığı öne süren eleştiriler yapılmıştır [13], [10].

• **Örgütün Politize Olması:** Fonlarını sağlayan gelişmiş ülkelerin siyasi baskıları altında kaldığını ve dolayısıyla şeffaflıktan uzaklaştığı ileri sürülmektedir [19].

Yapılan eleştiriler sonucu IMF'nin yeniden yapılandırılmasına yönelik bir takım öneriler doğrultusunda hali hazırda gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmesi düşünülen reformların yapılması kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu reformları; IMF'nin kriz yönetiminde etkinliğinin artırılmasına yönelik şeffaflık (özellikle üye ülkeler ile ilgili raporları, IMF destekli istikrar programları ve uygulama sonuçları ile ilgili raporları günümüzde IMF'nin resmi erişim sitesinden elde etmek kolay hale gelmiştir) ve hesap verilebilirliğin sağlanması, ahlaki tehlikeyi önlemeye yönelik düzenlemelere gidilmesi (IMF'nin uluslararası son kredi mercii olmasının sağlanması, zorda kalan ülkelere geleneksel IMF kredisi verilmesi yerine sadece örnek nitelikte ekonomi politikaları uygulayan ülkelere önceden çerçevesi belirlenmiş kredi verilmesi ve IMF desteğinin zorunlu haller dışında üye ülke kotasının %100'ünü geçmemesi), IMF'nin krizleri önlemeye yönelik geliştirmeye çalıştığı erken uyarı sistemine yardımcı olması amacıyla "Gözetim ve IV. Madde

Konsültasyon”unda kullanılacak analiz yöntemlerinin geliştirilmesi, krizlerin başlangıcında alternatif politika önermelerine sahip olunması, IMF kredilerinin kısa dönemli olması, yoksulluk sorununa ve diğer sosyal sorunlara yönelik geliştirilmiş kredilerin kaldırılması, İDK (İcra Direktörleri Kurulu)’nun rolünün genişletilmesinin yanında İDK’da politizasyonu engellemeye yönelik bağımsızlığını güçlendirmek amacıyla ülke temsiliyetinin yeniden düzenlenmesi, İDK’da alınacak kararlarda küçük ülkelerin de söz sahibi olmasının sağlanması ve uygulayıcı üye ülkelerin programlara güven duymasının ve sahip çıkmasının sağlanması olarak sıralamak mümkündür. Tüm bu önerilerin yanında IMF’nin yok olmaya başlayan itibarının iadesi açısından Türkiye ve Türkiye gibi Fon destekli istikrar programı uygulayan ülkelerin ekonomik istikrarı sağlamada başarılı olması önemlilik arz etmektedir.

III. TÜRKİYE – IMF İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

III.1. Türkiye’nin IMF Tarihi

Kuruluşundan iki yıl sonra Türkiye 1947 yılında IMF’ye üye olmuştur. Bu önemli değişim, 1946 yılında tek partili rejimden çok partili parlamenter rejime geçiş sonrası siyasi alanda gözden kaçırılmaması gereken bir süreçtir. Siyasi alanda olduğu gibi iktisadi alanda da radikal değişimler aynı dönemde yaşanmıştır. Şöyle ki; 1930-46 döneminde kesintisiz olarak izlenen kapalı, korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük iktisat politikalarının adım adım gevşetildiği; ithalatın serbestleştirilerek büyük ölçüde artırıldığı; dış açıkların kronikleşmeye başladığı; dolayısıyla dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarıyla ayakta duran bir ekonomik yapı yerleşmiştir [20]. Kısacası, 1946 yılından itibaren ara dönemlerde kesintiye uğramakla birlikte liberal dış ticaret politikalarına yönelim gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

1946 sonrasında uygulamaya konulan gerek siyasi gerekse iktisadi politikalar doğrultusunda diğer ülkeler ile uluslararası örgütlere katılım yoluyla ilişkiler başlamıştır. Bu amaçla, Batı dünyası ile daha yakın siyasi ve ekonomik ilişkilere yönelen Türkiye, IMF ve Dünya Bankası’na 19 Şubat 1947 tarih ve 5016 sayılı Yasa ile üye olmuştur [21].

Türkiye-IMF ilişkilerini resmi katılım ve fiili katılım olarak iki farklı zaman dilimi içerisinde ele almak daha doğru olacaktır. Resmi katılım tarihi ele alındığında, IMF ile ilişkiler 61 yıllık bir geçmişe sahiptir. 4 Ağustos 1958 tarihinde yapılan devalüasyon sonrası IMF ile imzalanan ilk antlaşma fiili katılımın başlangıç tarihidir. Sonuç olarak 4 Ağustos kararlarından itibaren fiili anlamda, IMF ile Türkiye ilişkileri günümüze kadar yaklaşık 50 yıldır süre gelmiştir.

IMF Ana Sözleşmesi uyarınca IMF ile ilişkilerde, üye ülkeleri Hazine Bakanı ya da Hazineden Sorumlu Bakan temsil eder [22]. IMF ile ilişkilerde Türkiye’yi Hazine Müsteşarlığı mali ajan sıfatıyla temsil etmektedir. T.C. Merkez Bankası (TCMB) ise muhafaza kurumu görevini yürütmekte olup, IMF’nin Türk Lirası Hesapları TCMB’de tutulmaktadır. IMF Governörler Kurulu’nda (GK), Hazineden Sorumlu Bakan Governör, Merkez Bankası Başkanı ise Governör Yardımcısı olarak Türkiye’yi temsil etmektedir.

Türkiye 1989 yılında çıkarttığı 32 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ile IMF Ana Sözleşme’sinin 8. madde statüsünü, yani sermaye hareketlerini serbest bırakmış ülke statüsünü kazanmıştır. Türkiye’nin statü değişikliği 3 Nisan 1990 tarihinde IMF tarafından dünyaya duyurulmuştur [23].

1998 yılında tamamlanan 11. Kota Artışı görüşmeleri sonucunda, Türkiye’nin kotası 964 milyon SDR’ye yükseltilmiştir. Bu kotanın 2004 mart ayı itibarıyla IMF İcra Direktörleri Kurulu’nda (İDK) oy gücü açısından sabit ve değişken oy sayısı toplamı 9,890 adet buna karşılık gelen oy oranı ise % 0,45’dir.

Tablo.4. IMF ile Yapılan Stand-By Düzenlemeleri

SBD’lerinin Başlangıç Tarihleri	Süre (ay)	İptal	Miktar (milyon SDR)	Niyet Mektubu İmza Tarihi
04.08.1958			25.0	14.07.1958
01.01.1961	12		37.5	25.11.1960
30.03.1962	9		31.0	23.01.1962
15.02.1963	11		21.5	20.12.1962
15.02.1964	11		21.5	06.11.1963
01.02.1965	12		21.5	21.11.1964
01.02.1966	12		21.5	20.11.1965
15.02.1967	11		27.0	18.11.1966
01.04.1968	9		27.0	25.01.1968
01.07.1969	12		27.0	22.05.1969
17.08.1970	12		90.0	31.07.1970
24.04.1978	24	1979	300.0	23.07.1978
19.07.1979	12	1980	250.0	30.06.1979
18.06.1980	36		1.250.0	02.06.1980
24.06.1983	12		225.0	18.05.1983
04.04.1984	12	1984	225.0	12.03.1984
08.07.1994	14	1996	610.5	27.05.1994
01.01.2000	36	2001	15.038.4	09.12.1999
04.02.2002	33		12.821	18.01.2002

Türkiye, 1958 yılından itibaren giderek bozulan ekonomik yapısının yeniden istikrara kavuşturulabilmesi amacıyla IMF ile 19 Stand-By Düzenlemesi (SBD) yapmıştır. Bu düzenlemeler çerçevesinde “Stand-By Düzenlemesi”, “Süresi Uzatılmış Fon Kolaylığı”, “Acil Yardım Kredisi” ve “Ek Rezerv Kolaylığı” şeklinde IMF

olanakları kullanılmış ve kullanılmaya devam edilmektedir. Bu düzenlemeler ışığında IMF ile yapılan irili ufaklı 19 SDB'lerinden yedisi kapsamlı istikrar programlarını içermektedir. IMF ile 1958 yılından beri yapılan SDB'lerine Tablo.4'de yer verilmiştir. Tablo.4'den de takip edileceği üzere IMF'yle günümüze kadar SDB bağlamında yoğun olarak ilişki içerisinde bulunduğu bir gerçektir. Tablo'dan da görüleceği üzere Türkiye'nin IMF ile olan ilişkisi oldukça yüksek yoğunlukta olmuş ve olmaya devam etmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye – IMF ilişkilerinin geleceğinin nasıl olacağını değerlendirebilmek için uygulanan son istikrar programı olan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP)'nin ortaya çıkış süreci ve gelişimini değerlendirmek gerekmektedir.

III.2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın Oluşumu ve Sonrası

III.2.1. Türkiye Ekonomisinin Çöküşü: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Finansal Krizi

2000 yılında uygulamasına başlanılan istikrar programı ekonomide var olan dengesizlikleri önemli yapısal reformları gerçekleştirerek ortadan kaldırmayı hedefleyen bir programdır. Hedeflenen yapısal reformların yapılabilmesini sağlayacak bir ortamın hazırlanabilmesi için de döviz kurunun nominal çapa olarak kullanılması öngörülmüştür. Döviz kurunun nominal çapa olarak kullanılmasından beklenen ise enflasyonist beklentilerin kısa dönemde kırılması ve ekonomik aktörlerin ileriye görebilmelerini sağlamaktır. Uygulamaya konulan program bu iddialı hedefler doğrultusunda yürütülmeye başlanmıştır. IMF destekli programın ilk etkisi faizlerin hızla düşmesiyle kendini göstermiştir. DİBS ortalama bileşik faiz oranları 1999 yılının son çeyreğinde % 103 iken 2000 yılında sürekli azalarak % 40'lar seviyesine gerilemiştir. Faizlerdeki düşüşün yatırımları artıracığı inancı 2000'in ikinci yarısında kaybolmaya başlamıştır. Şöyle ki, faiz

oranlarının düşüşü hızlı yatırım, ithal ikamesi ve ihracat artışı yönünde ekonomiyi teşvik etmemiş aksine faiz oranlarındaki düşüş, Türkiye gibi tüketim eğilimi yüksek olan bir ülkede, bireylerin tasarruf eğilimlerini düşürüp tüketimlerini artırmaya başlamıştır. Böylece, hızlı faiz düşüşleri 1999 yılında yaşanan daralma sonucunda ertelenen tüketime dayalı üretim ve talebin artmasıyla büyüme ve ithalat artışı yaşanmasına neden olmaya başlamıştır. Bu olgu ise enflasyondaki düşüş eğilimini yavaşlatmıştır.

Tablo.5'de görüldüğü üzere, program başlarındaki olumlu gelişmeler sonucunda son 15 yılın en düşük enflasyon rakamlarını 2000 yılı enflasyon rakamları oluşturmuştur. (TEFE'de % 32,7 TÜFE'de % 29) Elde edilen enflasyon rakamlarının hedeflenenlerin üzerinde çıkması sonucu programa duyulan güvenin sarsılmasının yanında talep artışı ve faizlerdeki düşüşle birlikte GSMH'da % 6,3'lük bir büyüme rakamıyla birlikte işsizliğin % 6,5'e gerilediği bir yıl yaşanmıştır. Uygulamaya konulan programda iyi giden gelişmelerin yanında kaygı verici unsurlar da söz konusuydu. Bu olumsuzluklar ise kur rejiminin sürdürülebilirliği ve TL'nin aşırı değerlenmesi sonucunda oluşan cari işlemler açığının finansmanı konusunda iç ve dış çevrelerde önemli kuşkuvarın olması, kamu kuruluşlarıyla ilgili reform çalışmalarının (bankacılık reformu ve bütçe dışı fonların tasfiyesi) ve özelleştirmelerin yavaş yürümesi, Arjantin'de olumsuz gelişmelerin yaşanması, ülkedeki koalisyon partileri arasındaki çekişmeler ve uluslararası sermayenin gelişen piyasalara kuşkuyla yaklaşması ve enerji fiyatlarındaki (özellikle petroldeki) artışlardır. Dolayısıyla, 2000 yılının sonbaharında GSMH'nın % 4'ünü geçmiş cari işlemler açığıyla, artan ithalat giderleri ve dış borçlarla, azalan ihracat gelirlerine karşılık yabancı sermaye girişinin sağlanamadığı bir ortamda devalüasyon söylentileri piyasalara yayılmaya başlamıştır.

Tablo.5. Temel Ekonomik Göstergeler (2000-2004)

Yıllar	GSMH (milyon dolar)	Büyüme Hızları (%)	Kişi Başına GSMH (dolar)	Cari İşl. Dengesi (milyon dolar)	TEFE ⁽²⁾ (%)	TÜFE (%)	Nüfus ⁽¹⁾ (bin kişi)	İşsizlik (%)
2000	201.484	6,3	2.986	-9,819	32,7	39,0	67.420	6,5
2001	144.607	-9,5	2.101	3,390	88,6	68,5	68.529	8,4
2002	181.885	7,8	2.609	-1,521	50,1	45	69.626	10,3
2003	239.000	5,9	3.383	-8,000	25,6	25,3	70.700	10,5
2004	299.000	9,9	4.172	-15,600	11,1	10,6	71.152	10,3
2005	360.500	7,6	5.008	-22,600	5,9	8,2	72.065	10,3
2006	399.700	6,0	5.477	-32,900	9,3	9,6	72.974	9,9
2007	410.000	4,5	5.550	-37,575	5,94	8,76	---	9,9
2008 ⁽³⁾	520.200	5,5	6.958	---	---	---	---	---

(1): Yıl ortası nüfus tahminleridir. (2): Yıllık Ortalama (3): Program Tahmini

KAYNAK: Maliye Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Rapor-2007. (<http://www.sgb.gov.tr/lists/duyurular/dispform>). [08.03.2008]. [24].

Sonuçta, 5 milyar dolarlık portföy yatırımının ülkeyi bir anda terk etmesi, SBD'de yer alan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) kurulması, bankacılık kesiminde yeni düzenlemelerin hız kazanması ve 27 Ekim 2000'de Etibank ve Bank Kapital'in TMSF'ye devredilmesi devalüasyon beklentisi içindeki bankaların açık pozisyonlarını kapatmak telaşıyla döviz taleplerini artırmaları sonucu piyasada likidite sıkıntısı Kasım ayı içerisinde baş göstermiştir. TCMB başlangıçta artan likidite ihtiyacına karşılık SBD çerçevesinde belirlenen parasal taban sınırlamasından ötürü piyasaya likidite sağlamamıştır. Döviz talebindeki artış faiz oranlarının artırılmasıyla frenlenmeye çalışılmıştır. Bir süre NİV hedefine kilitlenen ve piyasaya ek likidite açma uygulamasına direnen TCMB bu noktada devreye girerek NİV hedefini aşarak piyasaya ek likidite sunmuştur. Ancak, geç kalınmış bir işlem olarak değerlendirilen bu müdahale sonrası en fazla likiditeye ihtiyaç duyan, portföyünde ağırlıklı olarak düşük faizli DİBS'leri olan ve acze düşen Demirbank'a TMSF 6 Aralık 2000 tarihinde el koymuştur. Diğer bankalara el konulacağı beklentisi paniğe yol açmış interbank piyasalarında gecelik faiz Aralık başında % 2000'lere ulaşmıştır. Yaşanan küçük çaplı krizle birlikte 17 Kasım-1 Aralık tarihleri arasında TCMB rezervlerinde brüt 6 milyar dolar erime gerçekleşmiştir. Bu çöküntünün giderilmesine yönelik olarak IMF'nin Türkiye'ye 7,5 milyar dolarlık ERK'nı gündeme getirmesiyle birlikte TCMB piyasaya likidite vermeyi kesmiştir. Böylece, Kasım krizi likidite talebi düşen piyasaların rahatlamasıyla sona erdirebilmiştir [25], [17], [26]. Dönemin IMF Avrupa Direktörü Michael Deppler ve Türkiye masası şefi Carlo Cottarelli'nin hazırladıkları Kasım kriziyle ilgili saptamaları içeren rapor IMF'ye göre krizin gerekçelerini açıklamaktadır. Bu rapora göre krizin gerekçeleri aşağıdaki gibi öne sürülmüştür [27].

- SBD ve niyet mektuplarında yer alan sözlerle ilgili uygulamalarda Mart 2000'den itibaren gecikmeler ortaya çıkmaya başladı. Mart ayındaki değerlendirmelerde bu olumsuz gidişe dikkat çekildiyse de bu uyarılar ciddiye alınmadı. Programın en zayıf halkasını oluşturan mali kesim konusunda önlemlerin gecikmesi krizin alt yapısını hazırladı,

- Kamu bankaları konusundaki yasal düzenlemeler yapılmadı. Vakıfbank konusunda üzerinde anlaşmaya varılan adımlar atılmadı. Enerji Piyasası Kanunu'nun çıkarılması, enerji sektöründe düzenleyici kurulun kurulması ve TEAŞ'ın ekonomik işletmecilik anlayışı çerçevesinde üç ayrı alanda örgütlenmesine ilişkin hazırlıklar yapılmadı,

- TMSF yönetimindeki bankalarla ilgili gecikmelere dikkat çekilmesine karşın önerilerin yerine getirilmesinde telafi edilemez gecikmeler oluştu,

- Tarım alanında, varılan anlaşmalara karşın hiçbir olumlu adım atılmadı. Bu alanda öngörülen bütün konularda gecikmeler yaşandı,

- Cari işlemler açığındaki büyümenin yaratacağı tehlike karşısında Mayıs 2000'den başlayarak dikkatler çekilmesine karşın hiçbir önlem alınmadı,

- Bankacılık kesiminin yakından izlenmesi konusunda Hazine, TCMB ve BDDK arasında koordinasyon sağlanamadığı saptaması yapılarak buna da dikkat çekildi,

- Bütün bu uyarılara karşın gereği yapılmadığı için ister istemez krizle karşılaşıldı.

2000 yılı sonunda cari işlemler açığı 9,8 milyar dolar olarak gerçekleşirken, Kasım 2000'de likidite yetersizliğinden kaynaklanan kriz programa güveni oldukça sarsmıştır. Özellikle faizlerdeki hızlı yükseliş kamu bankaları ve özel bankaların mali yapılarını bozmuş ve bankacılık sisteminin mevcut yapısal sorunlarını daha da artırmıştır. 2001 yılı Şubat ayına gelindiğinde 18 Şubatta daha önce yönetimi TMSF'ye geçen Egebank, Yurtbank, Tütüncüler Bank, Yaşarbank ve Bank Kapital'in Sümerbank bünyesinde birleştirilerek kapatılmalarına karar verilmesinin ardından devletin zirvesinde gerçekleşen siyasal kriz programa güveni yok etmiş ve dövize hücumu tetiklemiştir. TCMB döviz satmama kararı aldığından ötürü 21 Şubatta interbank piyasasında gecelik faiz oranları rekor sayılabilecek bir düzeye % 7500'ler seviyesine kadar çıkmıştır. 22 Şubat 2001 tarihinde döviz kurunun dalgalanmaya bırakılmasıyla birlikte 2000 Kasım ve 2001 Şubat finansal krizini yaşayan Türkiye 2000 yılı istikrar programından vazgeçtiğini resmen açıklamak zorunda kalmıştır. Böylece, ekonomik kriz derin bir şekilde 2001 yılında ekonomik çöküşle sonuçlanmıştır.

1990'lı yılların ikinci yarısında yaşanan istikrarsızlıklar yüzünden 22 Aralık 1999'da imzalanan SBD kapsamında 2000 İstikrar Programı uygulamaya konmuştu. Başlangıçta kamuoyu desteği güçlü olan bu program birinci yılını doldurmadan Kasım 2000'de derin yara almış, Şubat 2001 krizinde de çökmüştür. 2000 yılı sonu-2001 yılı başında büyük bir döviz talebi baskısı ve sorunlu bankacılık sektörüyle karşılaşılması. Üç kamu bankasının (Ziraat, Halk ve Emlak) görev zararı yaklaşık 25 milyar dolar olmuş 27 Şubat 2001'de Ulusal Bank'a 15 Mart 2001'de de İktisat Bankası'na el konulması ile birlikte TMSF'nun portföyündeki banka sayısı kapatılıp birleştirilenler dahil 13'e çıkmıştır. 21 Şubat 2001 tarihinde kur dalgalanmaya bırakılarak programın çöktüğü açıkça ilan edilmiştir. Ancak, bu şekilde dalgalanmaya bırakılan döviz kuru belirlenme süreci en önemli fiyatın spekülasyona terk edilmiş olması sonucunu doğurmuştur. Spekülatif faaliyetlerin oluşturduğu döviz

kuru şubat ayından itibaren bir dolar= 1.000.000 TL'in çok üzerine çıkmışken piyasada döviz işlem hacmi çok düşmüş ve yerleşikler arasında birçok işlemde bir dolar = 1.000.000 TL kurunun kullanıldığı ikinci bir kur piyasası oluşmuştur. 19 Şubat'taki siyasi gerilim öncesi 27,9 milyar dolar olan TCMB rezervleri de kurun dalgalanmaya bırakılmasından sonra 22,5 milyar dolara gerilemiştir [28], [26]. Dalgalı kur sistemine geçilmesi sonucu dövizlerin TL karşısında değer kazanması ve ithalatın çok bir biçimde pahalılaşması sonucu, mart, nisan ve mayıs aylarında TEFE sırasıyla % 10,1, % 14,4 ve % 6,3 ; TÜFE ise % 6,1, % 10,3 ve % 5,1 oranında yükselmiştir. Böyle bir durumda bulunan Türkiye krizi atlatabilmek ve yaşanan güven bunalımını dış desteklerle ortadan kaldırmak amacıyla dönemin hükümeti tarafından ekonomiden sorumlu devlet bakanlığı görevine getirilmek üzere DB Başkan yardımcılarında Kemal Derviş Türkiye'ye çağırılmıştır. Benzer bir biçimde Arjantin'de olduğu gibi (bakan Cavallo) Kemal Derviş yeni programın yürütülebilmesi amacıyla uluslararası finansal kuruluşlar ile sıkı bir diyalogu gerçekleştirecek kişi olarak düşünüldüğü için ülkemize getirilmiştir. Böylece 22 Aralık 1999 tarihinde onaylanan SBD'ne 14 Nisan 2001 tarihinde açıklanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) ile devam edilmiştir.

III.2.2.Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Türkiye Ekonomisi

III.2.2.1. Programın Temelleri ve Özellikleri

14 Nisan ve 15 Mayıs 2001'de iki aşamalı olarak ayrıntılı önlemleri içeren ve kamuoyuna duyurulan GEGP'nin temel amacı, kur rejiminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve eş anlı olarak da bu duruma bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik alt yapıyı oluşturmak olarak belirlenmiştir. Ayrıca, GEGP bu temel amaç doğrultusunda belli başlı alt hedefler de benimsemiştir. Bu alt hedefler [29]:

- Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı bir biçimde sürdürmek,
- Bankacılık sektöründe kamu ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılandırma ile birlikte bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurmak,
- Kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak bir biçimde güçlendirmek,
- Toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakarlığın tüm kesimlerce adil bir biçimde paylaşılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikası sürdürmek,

- Bütün bunları etkinlik, esneklik ve şeffaflık ile sağlayacak yapısal unsurların yasal alt yapısını oluşturmak.

GEGP'nin temel ve alt hedeflerinin yanında belirlenmiş makro ekonomik hedefleri de bulunmaktadır. Bu hedefler aşağıdaki biçimde 3 Mayıs 2002 tarihli niyet mektubunda sıralanmıştır [30]:

- GSMH'nin 2001 yılında % 3 küçülmesi ve 2002 yılında GSMH'nin % 5 seviyesinde büyüme kaydedeceği,
- TL'deki değer kaybına bağlı olarak yıllık TÜFE oranının % 52 olması hedefleneceği,
- Dış cari hesap dengesinin, Türk ürünlerinin artan rekabet gücü ve ekonomik faaliyetlerdeki daralma sonucunda, önemli ölçüde iyileşerek 2001 ve 2002 yıllarında genel olarak dengede olacağı.

Planlanan amaç ve hedefler doğrultusunda hazırlanıp uygulamaya konulan GEGP önlemlerine Tablo.6'da yer verilmiştir.

Alınan önlemler sonucu IMF'den 3 Mayıs 2001 tarihli niyet mektubu ile 6,3 milyar SDR talep edilmiştir. 2002 yılına gelindiğinde 2000 istikrar programından önce imzalanan ve süresi dolan SBD'nin yerine geçmesi, Nisan 2001'de uygulamaya alınan güçlendirilmiş programın güven bunalımını aşma yolunda ilerlerken 11 Eylül olayının patlak vermesi ve bu olayın uygulamaya konulmuş olan GEGP'nin sektöre uğratmaması amaçlarından ötürü Türkiye 2002-2004 yıllarında uygulanacak ekonomik istikrar programının desteklenmesini sağlayacak IMF ile yeni bir SBD'ni 18 Ocak 2002 tarihli niyet mektubunda talep etmiştir. Hazırlanan niyet mektubunda 2002-2004 dönemine ilişkin strateji şu biçimde oluşturulmuştur; "... Ödemeler dengesi ihtiyacımız ve güçlendirilmiş politikalarımız doğrultusunda Ocak 2002- Aralık 2004 dönemini kapsayacak şekilde ve toplam 12,821.8 milyon SDR tutarında yeni bir SBD'nin onaylanması talep edilmektedir. Programımız, ekonomiyi olası krizlere karşı güvenceye almayı ve enflasyonist olmayan sürdürülebilir bir büyümenin temellerini atmayı hedeflemektedir... [31]". Verilen niyet mektubu ile GEGP'nin 11 Eylül sonrası oluşan olumsuz konjoktüre karşı direnmesi ve uygulamada engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik 04 Şubat 2002 tarihinde imzalanan SBD kapsamında IMF'den finansal destek sağlanmıştır. SBD'de yer alan önlemler Tablo.7'de bulunmaktadır.

Tablo.6. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Önlemleri

<p>a. İç Ekonomik İstikrarın Sağlanmasına Yönelik Önlemler</p> <p><i>i. Para politikasıyla ilgili kararlar</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Enflasyonla mücadelede aktif bir para politikası uygulanması ve şartlar sağlandığında enflasyon hedeflemesine geçilmesi, - Aktif para politikası uygulamasında etkinliğin sağlanmasına yönelik olarak TCMB'na operasyonel bağımsızlık sağlayan yeni TCMB kanunun onaylanması, - Parasal büyüklüklerin kontrolüne devam edilmesi ve faiz oranlarının NİV ve net uluslararası rezervler hedeflerinde etkinliğe sahip olması, 2001'in ikinci yarısından itibaren TCMB kısa vadeli faiz oranlarını temel politika aracı olarak kullanması, <p><i>ii. Maliye politikasıyla ilgili kararlar</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Kamu harcamalarının kısılmasına yönelik önlemlerin alınması, - Kamu gelirlerini artırmaya yönelik önlemlerin alınması, <p><i>iii. Gelirler politikasıyla ilgili kararlar</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hedeflenen enflasyonla uyumlu olarak memur maaşlarının artırılması, kamu işçilerinin ücretleri kamu dengesi ve kamu kesimi çalışanları arasında ücret adaleti gözetilecek şekilde ayarlanması, - Düşük gelirli çiftçilerin doğrudan gelir desteği sistemi ile güçlendirilmesi ve kısa dönemde, devletin destekleme alım fiyatlarının kuruluşların finansman imkanları dikkate alınarak ve hedeflenen enflasyonu aşmayacak biçimde artırılması. 	<p>b. Dış İstikrarın Sağlanmasına Yönelik Önlemler</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dalgalı döviz kuru rejimine devam edilmesi, - Eximbank'ın kredi imkanlarının artırılması, ihracatta KDV ödemelerinin hızlandırılması, bürokratik işlemlerin azaltılması, - Doğrudan yabancı sermayenin Türkiye'ye girişini hızlandırmak amacıyla Uluslararası Tahkim Kanununun çıkarılması, idari ve bürokratik engellerin kaldırılması. <p>c. Yapısal Reformlar</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mali sektörün yeniden yapılandırılması, devlette şeffaflığın artırılması ve kamu finansmanının güçlendirilmesi, ekonomide rekabetin ve etkinliğin artırılması ile sosyal dayanışmanın güçlendirilmesine yönelik yasal düzenlemelere gidilmesi.
---	--

KAYNAK: Hazine Müsteşarlığı (HM). (2002). *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Politika Metinleri (Niyet Mektupları ve Ekonomik Kararlara İlişkin Mevzuat)*. Cilt II. Ankara: HM Matbaası. [31]; Hazine Müsteşarlığı (HM). 3 Mayıs 2001 Tarihli Niyet Mektubu. (http://www.treasury.gov.tr/standby/niyet_mektubu.pdf). [12.01.2008]. [32].

Tablo.7. 04 Şubat 2002 Tarihli SBD Önlemleri

<p>a. Maliye Politikası Önlemleri</p> <ul style="list-style-type: none"> - 2002 yılında GSMH'nin % 6,5'na karşılık gelen FDF elde edilmesi (ön koşul), - Belirlenen mali hedefi (FDF) desteklemek amacıyla GSMH'nin yaklaşık % 2'isen denk gelen harcama kısıcılığı ve gelir artırıcı yeni önlemler alınarak uygulamaya konmuştur. Ön koşul olarak FDF'nin elde edilmesi için ek önlemlerin uygulanması (yapısal kriter). <p>b. Para Politikası Önlemleri</p> <ul style="list-style-type: none"> - Para politikasının enflasyonu 2002 sonuna kadar % 35'e düşürmesine yönelik uygulanması, parasal tabanında % 3 büyüme ve % 35'lik enflasyon hedefine paralel olarak % 40 büyümesinin hedeflenmesi, - Uygulanan para politikasında ve enflasyonun kalıcı olarak düşürülmesinde temel unsur olan dalgalı kur rejiminin uygulanmasına devam edilmesi, - Para piyasasının geliştirilmesine ve derinleştirilmesine, vadeli işlem piyasalarının geliştirilmesine yönelik önlemlerin alınması. <p>c. Yapısal Reformlar</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bankacılık reformu, - Kamu sektörü reformu ve - Özel sektörün rolünün artırılmasına yönelik reformların yapılması.
--

KAYNAK: Hazine Müsteşarlığı (HM). 18 Ocak 2002 Tarihli Niyet Mektubu. (http://www.treasury.gov.tr/standby/niyet_mektubu.pdf). [12.01.2008]. [33].

III.2.2.2. Finansal Kriz Sonrası Türkiye Ekonomisi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmeye yönelik bir gayret içerisinde olmasıyla birlikte ekonomik büyüme ve kalkınma ile birlikte sık aralıklarla ekonomik krizler yaşadığı da bir gerçektir. Ülkemizin yaşadığı ekonomik krizler sonucu işsizlik artmakta ve ekonomik büyümenin seyri zaman zaman daralmalar yaşamaktadır. Türkiye'de makro ekonomik dengelerin bozularak ekonominin istikrarsız hale gelmesine yol açan iki önemli unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar sırasıyla aşağıdaki biçimde açıklanabilir [34]:

- *Kamu kesimi açıkları;* 1970'li yıllardan itibaren konsolide bütçe açıkları kesintisiz bir biçimde devamlılık arz etmiştir.

- *Dış ticaret açıkları;* 1950'li yıllardan itibaren dış ticaret dengesi sürekli açık vermiştir. Süreklilik kazanan dış ticaret açıkları cari işlemler dengesini olumsuz yönde etkileyerek ekonomiyi dışa bağımlı hale getiren artan dış borç sorununun başlıca nedenlerinden olmuştur.

2001 yılında yaşanan ekonomik krizde özellikle dış ticaret açığına bağlı ve fakat siyasal istikrarsızlıkların, yanlış politika tercihlerinin de ağırlığını taşıdığı Türkiye'nin yaşadığı en ağır kriz olmuştur. Yaşanan ekonomik krizi gidermeye yönelik olarak uygulamaya konulan GEGP metninde Türkiye ekonomisinde 1990-

1999 yılları arasında oluşan krizlerin başlıca nedenleri olan temel sorunlar şu biçimde açıklanır; "...Türk ekonomisi 1990'lı yıllardan itibaren sıklaşan aralıklarla ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmaktadır. Yaşanan bu krizlerde dışsal etkenlerin de rolü olmakla birlikte krizlerin başlıca nedenleri sürdürülemez iç borç dinamiği ve başta kamu bankaları olmak üzere mali sistemdeki sağlıksız yapının ve diğer yapısal sorunların kalıcı bir çözüme kavuşturulamamasıdır...". GEGP ile birlikte mevcut sorunları gidermeye yönelik sıkı maliye ve para politikası önlemleri ve çok sayıda koşulluluk içeren yapısal reformlar yürürlüğe girmiştir. GEGP sonrası ekonomide iç talebin keskin bir biçimde daralması, Temmuz 2001'de Bayındırbank, EGS Bank, Kentbank, Tarışbank ve Sitebank'a da TMSF tarafından el konulması ve bir dizi reform yasalarıyla dönem sona ermiştir. Tablo-5 incelendiğinde, 2001 yılı; GSMH'nın % 9,5 gibi oldukça yüksek bir oranda küçüldüğü ve yaklaşık 201 milyar dolardan 144 milyar dolara gerilediği, kişi başına düşen gelirin 2101 dolara indiği, TEFE'de % 88,6, TÜFE'de ise % 68,5'lik enflasyon oranına karşılık % 8,4 oranında yüksek boyutlu işsizliğin yaşandığı ancak cari işlemler dengesinin talep daralması, devalüasyon ve finansal destekler sonrası 3,3 milyar dolar fazla verdiği kayıp bir yıl olarak değerlendirilebilir. Şubat Krizi sektörler üzerindeki depresyonist etkilerin artmasına, döviz kurunun yükselmesine, reel faiz oranlarının yükselmesine, belirsizliklerin ve döviz gömüleme eğiliminin artmasına neden olmuştur. Ayrıca, GEGP çerçevesinde öngörülen reform önlemlerine karşı gösterilen ayak sürümeler IMF ile ilişkilerin takvime uygun bir şekilde yürütülmesini olumsuz yönde etkilediği için zaman zaman yaşanan krizi derinleştirmiştir [35]. Dış dünyada ise 11 Eylül olayları sonrası yaşanan siyasi ve ekonomik çalkantılar ardından Ekim ayında ABD'nin Afganistan'a yönelik müdahalesi dış konjonktürün hassas dengeler üzerine kurulmasına neden olmuştur. 2002 yılına gelindiğinde daraltıcı ekonomi politikalarının desteklenmesi için gerekli olan finansal kaynağı sağlayamaya yönelik yeni bir SBD'ne gidilmiştir. Ancak burada belirtilmesi gereken husus 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelik saldırı sonrası Türkiye'nin jeopolitik konumunun önem kazanması IMF'nin Türkiye'nin yeni bir SBD ile finansal destek talebine olumlu yanıt vermesine neden olmuştur. Şöyle ki, aşağı yukarı aynı finansal desteğe ihtiyacı olan ve ekonomik kriz yaşayan Arjantin IMF'den böyle bir taahhüt ya da söz alamamıştır. 2002 yılına yeni SBD ve GEGP'ni güçlendirmeye yönelik önlemlerle girilmiştir. Niyet mektuplarında taahhüt edilen yapısal reformlar koalisyon ortakları arasındaki anlaşmazlıktan kaynaklanan siyasi istikrarsızlıktan ötürü planladığı gibi yerine getirilememiştir. 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan erken genel seçimler sonrası Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihinde tek başına idari kadrolara talip olan bir yönetim tekrardan seçilmiştir. 2002 yılında yaşanan bu olaylar sonrası GSMH'da yıl sonunda % 7,8'lik büyüme, TEFE'de % 30,8, TÜFE'de % 29,7 enflasyon oranı ve % 10,3'lük bir önceki yıldan daha

yüksek oranlı işsizlik yaşanmıştır. 2001 yılında finansal sektördeki çöküntü ekonominin krizden hızla çıkmasını ve etkili büyümenin sağlanmasını yavaşlattığı 2002 yılındaki temel ekonomik göstergelerden anlaşılmaktadır. Yeni hükümetin iktidara gelmesiyle birlikte ekonomik programın işlerliği istikrara kavuşturulmaya başlanmıştır. 2003 yılında uygulanan istikrar programından taviz verilmemesi sonucu enflasyonla mücadele de oldukça önemli mesafeler alınmıştır. Yapılan reformlar, düzenlemeler ve uygulamalar sonucunda 2003 yılında % 5,8'lik büyüme ile GSMH yaklaşık 239 milyar dolar, cari açık 6,9 milyar dolar, TEFE'de % 13,9, TÜFE'de % 18,4'lük tarihi enflasyon oranları ve % 10,5'lik yüksek bir işsizlik gerçekleşmiştir. Beklenin altında bir büyümenin gerçekleştiği 2003 yılı temel ekonomik göstergelerine göre toparlanma yılı sayılabilir. Özellikle enflasyon oranları son 30 yılın en düşük rakamları oluşmasına karşın işsizliğin oldukça yüksek gerçekleştiği bir yıl da olmuştur. 2004 yılına gelindiğinde siyasi istikrarla birlikte sağlamlaştırılmaya çalışılan ekonomik istikrara dış ilişkilerimiz de katkıda bulunmaktadır. AB tam üyeliği müzakerelerinin gündemde olduğu 2004 yılında ekonomik göstergelerde de iyileşmeler Ocak-Eylül ayları itibariyle gözlemlenmektedir. İlk dokuz aylık GSMH yaklaşık 124 milyar dolar, büyüme oranı % 13,5, cari işlemler dengesi 9,8 milyar dolar açık, TEFE % 9,3, TÜFE % 4,8 enflasyon ve % 9,3 işsizlik yaşanmıştır. Türkiye'nin cari açığı potansiyel kriz yaşanabileceği kuşkusunun da yaşanmış krizlere dayanarak canlılığını koruduğu bir gerçektir. Oluşan cari açığın temelinde geçmiş krizlerde olduğu gibi ağırlıklı bir tüketim patlaması sonucu artan ithalat hacmi değil yatırıma dönük alımları içeren ithalat hacminin yer alması ve serbest kur rejiminin uygulanmasına karşın yine de bu açığın Türkiye gibi ekonomilerde dikkatli bir biçimde takip edilmesi gereklidir. Aksi halde uzun yıllardan beri mücadele verilen ekonomik istikrarı sağlama konusunda yeniden başlanılan noktaya da dönme riski mevcuttur. Sonuç olarak, Türkiye'de siyasi istikrarın ekonomik istikrar açısından ne denli önemli olduğunu 2003 ve 2004 yılları arasındaki gelişmeler göstermiştir. 2003 ve 2004 yıllarında ekonomik karar alma mekanizmalarının tereddüt yaşamaması ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanmış olması geçmiş dönemdeki gelişmelerden farklı olarak ekonomide olumlu sayılan kazanımlara yol açmıştır. Özellikle, enflasyonla mücadelede çok gayretli bir kamu mali yönetiminin ileriye dönük beklentileri olumluya çevirdiği bir gerçektir ve nihayet bu mücadele 2004 yılında enflasyonu tek haneli yüzdeliklere geriletmeyi başarmıştır. Ayrıca GSMH de son yıllardaki en büyük atağını yapmış ve ilk dokuz aylık dönem itibariyle % 9,7 gibi bir oranda yüksek bir büyüme göstermiştir. 2004 yılını son üç aylık dönemi itibariyle toplam istihdamda % 5,1 oranında artış sağlanmış, ancak iş gücü arzında daha büyük bir artış meydana gelmesi sonucunda 2004 yılı itibariyle işsizlik oranında bir artış yaşanmıştır. Bunun yanı sıra hizmet gelirlerinin turizm kalemi sayesinde artmasına karşın; dış ticaret açığının çok

yüksek düzeylerde seyretmesi de, cari işlemler açığının GSMH'nin % 5,2'si düzeyinde gerçekleşmesine yol açmıştır. Ancak yine de, IMF ile yapılan stand-by çerçevesinde parasal hedeflere ulaşmak için gerekli politikalar TCMB tarafında yürütülüp, ekonomide gözlenen yavaşlamaya rağmen, IMF ile yeni bir stand-by imzalanacak ve Ekim 2005 tarihinde AB üyelik müzakerelerine başlanacak olması nedeniyle 2005 yılının da istikrarlı geçeceğine dair beklentiler artmıştır.

Ekonomik programın uygulanmasındaki kararlılık, mali disiplinden taviz verilmemesi, yapısal reformların devam etmesi, YTL'nin güçlü bir seviyede bulunması ve faizlerdeki düşüş; son üç yıldır süren ekonomik istikrarın 2005 yılında da devam etmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Bu istikrarlı gidiş ekonomik göstergelere yansımış ve istihdam edilen birey sayısı 22 milyona ulaşmış, GSMH'deki büyüme de % 7,6 oranında gerçekleşirken; tüketici fiyatları artış hızı % 7,7'ye, üretici fiyatları artış hızı da % 2,7'ye inerek beklentilerin altında kalmışlardır. Yıl boyunca sergilenen bu olumlu gidişatta her ne kadar siyasi istikrarın korunmasının, mali disiplinin ve dışsal büyük şokların yaşanmamasının büyük etkisi bulursa da; Türkiye'nin IMF ile ilişkilerinin aksamamasının ve 2005 Mayıs ayında, hükümetin yeniden 2008 Mayıs'ına kadar uzayan üç yıllık bir Yakın İzleme Anlaşmasını imzalanmasının olumlu bir etki yarattığı gerçeğinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Bkz.Tablo.8).

Tablo.8. Mayıs 2005 SBD Önlemleri

a. Maliye Politikası Önlemleri

- Kamu net borç stoğunun GSMH'ya oranının program sonuna kadar yaklaşık 10 puan kadar düşürülmesi hedefi doğrultusunda GSMH'nin % 6,5'i oranında faiz dışı fazlaya ulaşılmasının hedeflenmesi,

- Sıkı maliye politikaları uygulayarak, cari açığın kontrol altında tutulması ve yatırım ile büyüme için gereken kaynakların ortaya çıkarılması.

b. Para Politikası Önlemleri

- Parasal büyüklüklerin kontrolüne devam edilmesi ve bu bağlamda ödemeler dengesi ve finansal çerçeve temel alınarak, 12 eşit dilimle kullanılmak üzere, 6,662.04 milyon SDR tutarında fon kaynağına erişilmesi,

- Ekonominin dış şoklara karşı dayanıklılığını artırma ve IMF kaynak kullanımını sona erdirmeye stratejisinin bir parçası olarak uluslararası rezerv pozisyonunun kuvvetlendirilmesi.

KAYNAK: Hazine Müsteşarlığı (HM), 26 Nisan 2005 Tarihli Niyet Mektubu. (http://www.treasury.gov.tr/standby/niyet_mektubu.pdf). [12.01.2008]. [36].

Ancak tüm bu olumlu gelişmelerin yanı sıra, Türkiye cari işlemler açığıyla bir türlü baş edememiştir. TCMB, 2005 yılında döviz kurundaki aşırı oynaklık yüzünden altı kez döviz piyasasına doğrudan alım yoluyla müdahale bulunmuş ve gerek bu müdahaleler, gerekse

yapılan ihaleler yüzünden cari işlemler açığı bir önceki yıla oranla neredeyse % 50 oranında bir artış göstererek 23 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır (Bkz. Tablo.3). Böyle bir durum karşısında da IMF'nin uyguladığı programların borçlandırmaya yönelik olduğu yönünde bir kanı oluşmuş ve 2005 Mayıs ayı itibariyle IMF ile devam edilmemesi veya hiç olmazsa IMF ile ilişkilerin 2008 Mayıs ayında sonlandırılması yönündeki söylemlerde büyük bir artış yaşanmıştır.

Söz konusu söylemleri desteklercesine 2006 yılında da cari işlemler açığı önemli ölçüde artış gösterip 32,5 milyar ABD doları seviyesine çıkmış ve yıl sonu itibariyle de GSMH'nin % 6'sına yaklaşan bir düzeye ulaşmıştır. Ancak 2006 yılı diğer üç yıllık süreçte olduğu gibi yalnızca cari işlemler açığı yönünden değil enflasyon oranları yönünden de beklenen hedeflerin ulaşamadığı bir yıl olmuştur. 2006 sonu itibariyle TÜFE enflasyonu % 9,65, ÜFE enflasyonu da % 11,6 oranında gerçekleşirken; bu oran yıl sonu için beklenen belirsizlik aralığının üst limit seviyesinin çok üzerinde kalmıştır. Enflasyonun yükselmesinde ham petrol, işlenmemiş gıda ve altın fiyatlarındaki artışların rol oynadığını söylemek mümkündür. 2006 yılında yaşanan bu olumsuzlukların yanı sıra 2005 yılında % 10,3 olan işsizlik oranının % 9,9'a gerilemesi gibi iyiye giden göstergeler de yer almıştır. Genel itibariyle Türkiye ekonomisi 2002-2005 dönemindeki hızlı günlerinden uzak bir tablo çizmiş olsa da; Türkiye'nin; IMF ile üyeliği çerçevesinde, 31 Aralık 2006 tarihi itibariyle kotası, 1 Kasım 2006 tarihinde artırılan 227,3 milyon SDR ile birlikte 1.191,3 milyon SDR'ye yükseltilmiş, daha açık bir ifadeyle makro ekonomik göstergelerdeki değişimler IMF ile ilişkilerine yansiyacak düzeyde gerçekleşmemiştir.

2007 yılının ilk altı aylık dönemine değerlendirme yaparken rakamlar üzerinden yapacağımız yorumların güvenilir nitelikte olabilmesi açısından 2006 yılının aynı dönemine karşılık gelen değerler ile karşılaştırmalı olarak yorumlamakta fayda vardır. Buna göre, Türkiye'nin cari işlemler dengesinde "neredeyse" istenilen düzeyde bir gelişme kaydedildiği yönünde bir yorum yapmamız mümkündür. Çünkü, cari işlemler açığının 2007'nin ilk altı aylık döneminde 23,5 milyar dolara yaklaştığını söylerken; geçen yılın aynı dönemde bu açığın zaten 23 milyar dolara ulaştığını, yani cari açığın geçen yılın aynı dönemine oranla sadece % 1,6 gibi düşük bir artış ile gerçekleştiğini de göz önünde bulundurmalıyız [24]. Aynı şekilde enflasyon oranları da bir önceki yıla oranla daha düşük seviyelerde seyretmiş, hatta TÜFE'nin % 8,6 oranına gerilemesine karşın; 2006'nın ilk altı aylık döneminde % 12,5 oranında seyreden ÜFE, bir sonraki yılın aynı döneminde % 2,9'a kadar gerileyerek son iki yıllık sürecin en düşük oranı olmuştur. ÜFE oranındaki bu seviyede bir düşüşte, ocak ayındaki petrol ürünlerinin fiyatının düşmesi, buna bağlı olarak enerji fiyatlarının gerilemesi ve dayanıklı tüketim ile sermaye malları fiyatlarındaki azalma eğilimi geçerli sebepler olarak

gösterilebilirler. Son olarak 2007 yılına ilişkin GSMH'nın geçen yılın aynı dönemine göre daha az oranda (% 15'e yakın) artış göstererek 277 milyar dolara ulaşmış olmasına karşın; işsizlik oranının bir önceki yıl ile aynı oranda (% 8,8) kalmış ve nüfustaki artışa bağlı olarak istihdamın da 23,5 milyon kişiyi geçmiş olması, Türkiye'de insanların 2008 yılına ümitli bir şekilde girmesini ve en önemlisi de 2008 yılı Mayıs ayında IMF ile yapılacak görüşme öncesinde "IMF ile yolları ayırmalıyız acaba?" sorusunu yüksek sesle sorabilmelerini sağlamıştır.

Ancak toparlanma yıllarının başlangıcı olan 2003 ve ardından 2004'teki kazanımlar ile birlikte hali hazırda mevcut ekonomik sorunların (yüksek bir toplam borç stoku, artan cari açıklar ve düşük enflasyon ve büyümenin ortaya çıkmasına karşın hala yüksek işsizlik oranının gerçekleşmesi) varlığının da devam ettiğinin unutulmaması gerekmektedir. Bu sorunların Türkiye ekonomisinin iç ve dış dengesini günümüzde tam anlamıyla sağlamasını engellemeye devam ettiği de bir gerçektir. Çünkü Türkiye dış şoklara karşı halen çok kırılgan bir ülkedir ve bu özelliği her koşulda da (Örn: petrol fiyatlarının varil başına 30-40 USD'dan 120-130 USD seviyelerine çıktığında) kendini göstermektedir. Ayrıca 2006 yılında filizlenmeye başlayan ve 2007 seçimlerinin yapılmasına da sebep olan siyasi sorunlar; yine aynı partinin tek başına iktidar olarak seçilmesine karşın tam anlamıyla ortadan kalkmış gözükmemektedir. Öyleyse sonuç olarak Türkiye'nin 2008 Mayıs ayındaki "Yakın İzleme Anlaşmasını" imzalaması bu koşullar altında doğru bir karar olarak gözükmektedir.

IV. SONUÇ

Ülkelerin, özellikle derin ekonomik krizler yaşayan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomik istikrarı yeniden sağlamaları için dış desteğe ihtiyaçları vardır. IMF de bu tipte bir dış desteği sağlayacak en önemli kurumlar arasında sayılmaktadır. Türkiye, bozulan ekonomik istikrarın yeniden sağlanabilmesi amacıyla 1958 yılından itibaren toplam yedi IMF-Destekli İstikrar Programı uygulamıştır. Ele alınan dönemler itibariyle, ekonomik istikrarsızlıkların giderilmesine yönelik uygulamaya konulan ve temel amaçları hem iç hem de dış dengesizlikleri ortadan kaldırmak olan istikrar programlarının uygulamalarından, beklenen sonuçlar elde edilememiştir.

Heteredoks ve ortodoks istikrar programları özelliklerini içeren IMF tipi istikrar programlarının ya krize girmeden önce ya da krizden kurtulmak amacıyla ele alınan ülkelerde uyguladığını ve ekonomik istikrarın bu ülkelerde tam anlamıyla sağlanamadığını görmek mümkündür. Bu konuda IMF'ye yöneltilen başlıca eleştiri; IMF'nin krize giren ülkelerin temel karakteristik özelliklerini göz ardı ederek her ülkeye aynı niteliklere sahip istikrar programları önerisinde bulunmasıdır. IMF-

Destekli İstikrar Programları'nda kötü deneyimler yaşamış olan Türkiye'nin bir türlü istikrarsızlıktan çıkamamasının temel nedenlerinden birisi de aynı şekilde IMF'nin ülke gerçeklerinden hareket etmeden uygulama önerisinde bulunduğu politika araçlarıdır. Ancak, 1995 sonrası yaşanan krizlerin ardında IMF'ye yönelik en büyük eleştiri; krize giren ülkeyi kurtarma operasyonunda, onu bulunduğu ekonomik kriz ortamından çıkarmak yerine, uluslararası kredi veren bankalara ve mali kurumlara karşı borç yükümlülüklerini yerine getiren bir ülke haline getirdiği yolundadır.

Türkiye'de de yaygınlaşmış olan bu kanı, ülke insanını IMF ile ilişkilerin sonlandırılması yönünde düşüncelere itmiştir. Bu düşüncelerin yarattığı baskıdan olsa ki; "Yakın İzleme Anlaşmasının" yapıldığı 2008 yılı Mayıs ayı öncesinde IMF görüşmelerine ilişkin olarak; IMF ile geleceğimizin ne olacağına dair hiçbir görüş hükümet tarafında bildirilememiş ve zamanının geldiğinde kararın verileceği şeklinde üstü kapalı açıklamalar ile konu geçiştirilmeye çalışılmıştır. Aslında Türkiye, yeni bir stand-by düzenlemesi ile üç yıllığına daha IMF ile yola devam edebilir ve kendisine IMF'den borçlanma kolaylığı sağlayabilir. Çünkü son Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ülkede ekonomik istikrarın sağlanabildiğini ortaya koymuş ve 19 Stand-By içerisinde en iyisi olduğunu kanıtlamıştır. Ayrıca IMF de Türkiye ile masaya oturmaya isteklidir. Bunun sebebi ise; IMF'nin de Türkiye ile bir başarı yakalamak istemesidir.

Sonuç olarak, Türkiye artık IMF ile elde edeceği kredi limitini kullanmak amacıyla değil; ekonomiyi istikrara kavuşturacak politikaları doğru bir şekilde uygulayabilmek ve doğruluğuna inandığı politikaları uygulamaya koyarken de dışarıdan gelebilecek ekonomik şoklardan IMF'nin devreye sokacağı krediler ile korunabilmek amacıyla üç yıllığına yola çıkmalıdır. Ancak, Türkiye bu yeni dönemde öncelikle siyasi istikrarını sağlamalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Çelebi, A.K. (1998). *Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlığın Dışsal-Yapısal Nedenleri ve İstikrar Politikaları*. Manisa: Emek Matbaacılık.
- [2] Bahçeci, A.S. (1997). *Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Örnekleri ve 1994 Türkiye Deneyimi. DPT Uzmanlık Tezleri*. Yayın No.2477. Ankara.
- [3] Bayraktutan, Y. & Özkaya, M.H. (2002). IMF İstikrar Politikalarının Doğu Asya'da Ekonomik Performans Sonuçları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 1-18.
- [4] Boockmann, B. & Dreher, A. (2003). The Contribution Of The IMF And The World Bank To Economic Freedom. *European Journal of Political Economy*, 19(3), 633-649.

- [5] Zaki, M.Y. (2001). IMF-Supported Stabilization Programs and their Critics: Evidence from the Recent Experience of Egypt. *World Development*, 29(11), 1867-1883.
- [6] Independent Evaluation Office (IEO). (2003a). Fiscal Adjustment in IMF-Supported Programs. *IEO Evaluation Report*. Washington.
- [7] Miynat, M. (2004). *Liberalizasyon Sürecinde Uygulanan İstikrar Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi (İsrail, Meksika ve Türkiye Örneği)*. Ankara: Odak Yayıncılık.
- [8] Joyce, J.P. The Adoption, Implementation And Impact Of IMF Programs: A Review Of The Issues And Evidence. (<http://www.wellesley.edu/Economics/joyce/GLASS4.pdf>). [17.03.2004].
- [9] Hutchison, M.M. & Noy, I. (2003). Macroeconomic effects of IMF-sponsored programs in Latin America: output costs, program recidivism and the vicious cycle of failed stabilizations. *Journal of International Money and Finance*, 22(7), 991-1014.
- [10] Stiglitz, J.E. (2002). *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*. (Çev.: Taşcıoğlu, A. & Ural, D.). İkinci Basım. İstanbul: Plan B Yayıncılık.
- [11] Mussa, M.L. & Savastano, M.A. (1999). The IMF Approach to Economic Stabilization. *IMF Working Paper Series*, WP No:99/104, (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/1999/wp99104.pdf>). [05.05.2008].
- [12] Independent Evaluation Office (IEO). (2003b). Fiscal Adjustment in IMF-Supported Programs. *IEO Evaluation Report*. Washington.
- [13] Chossudovsky, M. (1999). *Yoksulluğun Küreselleşmesi IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü*. (Çev.: Domanıç, N.). Birinci Basım. İstanbul: Çivi Yazıları.
- [14] Goldstein, M. & Turner, P. (1999). *Bankacılık Krizleri Kökenler ve Politika Seçenekleri*. (Çev.: Karacan, A.İ.). Birinci Baskı. İstanbul: Dünya Yayınları.
- [15] Meltzer, A.H. What's Wrong With The IMF? What Would Be Better? (http://www.gsia.cmu.edu/afs/andrew/gsia/meltzer/what_would_be_better_than_the_imf.pdf). [08.04.2008].
- [16] Musa, M.L. (2003). *Arjantin ve IMF: Zaferden Trajediye*. (Çev.: Elçi, İ.H.). 1. Basım. İstanbul: Yeni Hayat Kütüphanesi.
- [17] Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, (2), 141-156.
- [18] Soros, G. (2003). *Küreselleşme Üzerine*. (Çev.: Keçik, M.). 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- [19] Yanıkkaya, H. & Gökbunar, R. (2004). The Effect of International Financial Intervention On Economic Growth: A Review of The Evidence. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Hacettepe Üniversitesi, 22(1), 77-101.
- [20] Boratav, K. (2003). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*. 7.Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- [21] Karluk, S.R. (2002). *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*. 5. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi.
- [22] IMF. (1993). *Articles of Agreement of The IMF*. Washington: IMF Pres.
- [23] Eğilmez, M. & Kumcu, E. (2002). *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*. 1. Baskı. İstanbul: Om Yayınevi.
- [24] Maliye Bakanlığı. (2007). *Yıllık Ekonomik Rapor*. (<http://www.sgb.gov.tr/lists/duyurular/dispform>). [08.03.2008].
- [25] Öztürk, S. (2003). Sabit Döviz Kuru Politikasının Finansal Krizlere Etkisi: 1997 Güneydoğu Asya ve 2000 Kasım-2001 Şubat Türkiye Krizleri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F., 10(1), 171-186.
- [26] Yentürk, N. (2003). *Körlerin Yürüyüşü Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler*. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Yayın No.46.
- [27] Eğilmez, M. & Kumcu, E. (2001). *Krizleri Nasıl Çıkardık?* 1. Baskı. İstanbul: Creative Yayıncılık.
- [28] Eroğlu, Ö. & Albeni, M. (2001). *Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye*. Isparta: Bilim Kitabevi.
- [29] TCMB. (2002). Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı. (http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf). [08.02.2002].
- [30] Hazine Müsteşarlığı. (2003). *Yıllık Rapor, Türkiye Ekonomisi-2003*. (http://www.treasury.gov.tr/duyuru/sb_turkce.htm). [17.02.2008].
- [31] Hazine Müsteşarlığı. (2002). *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Politika Metinleri (Niyet Mektupları ve Ekonomik Kararlara İlişkin Mevzuat)*. Cilt II. Ankara: HM Matbaası.
- [32] Hazine Müsteşarlığı. (2001). *3 Mayıs 2001 Tarihli Niyet Mektubu*. (http://www.treasury.gov.tr/standby/niyet_mektubu.pdf). [12.01.2008].
- [33] Hazine Müsteşarlığı. (2002). *18 Ocak 2002 Tarihli Niyet Mektubu*. (http://www.treasury.gov.tr/standby/niyet_mektubu.pdf). [12.01.2008].

- [34] Çelebi, A.K. (2004). Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlıktan Sürdürülebilir Büyümeye Geçişte IMF Politikalarının Etkinliği. *Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar*, (483), 5-25.
- [35] Parasız, İ. (2004). *Türkiye Ekonomisi*. Birinci Baskı. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- [36] Hazine Müsteşarlığı. (2005). *26 Nisan 2005 Tarihli Niyet Mektubu*. (http://www.treasury.gov.tr/standby/niyet_mektubu.pdf). [12.01.2008].

Deniz ZÜNGÜN (deniz.zungun@deu.edu.tr) graduated from the Economics Department of the Faculty of Economics and Administrative Science at Istanbul Bilgi University in 2001. He has a MSc degree in the field of Economics Theory from Celal Bayar University, Manisa in 2004 and now is a doctoral student at The Institute of Social Sciences at the same university. Currently, he is a lecturer at İzmir Vocational School of Dokuz Eylül University. His research interests are debts, wages and growth models.